

Назаренко Т. Г.

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувачка відділу навчання
географії та економіки
Інституту педагогіки НАПН України,
geohim@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7354-5245>

ЕЛЕМЕНТИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ К. Д. УШИНСЬКОГО

Сучасне геополітичне становище в якому останнім часом опинилася Україна висуває суспільству нові виклики – від урядових законів щодо врегулювання предметних складових у соціальних взаєминах (через покращення економічного рівня життя населення, скорочення безробіття тощо) до забезпечення духовного розвитку суб'єктів суспільства (на кшталт конкретних умов для збереження позитивних традицій та звичаїв українського народу, патріотичного виховання, моральний і культурний розвиток молоді тощо), особливо це відбивається в воєнних умовах.

Політична ситуація в країні демонструють, що велика кількість цінностей, які донедавна вважалися базовими, активно заперечуються як умовні в межах сьогодення. Нове філософське бачення почало виникати на підґрунті усунування раніше прийнятих цінностей та нівелювання базових принципів. Для сьогоденного покоління парадигма загальнолюдських цінностей та гуманізації як основної рушійної сили навчального процесу має плекати в сучасній школі, в тому числі й засобами шкільної географії.

Аналізуючи сучасну методичну літературу з методики навчання географії та останні публікації, переконуємось, що дослідники приділяють значну увагу проблемам виховання через географічний навчальний матеріал (О. Браславська, Л. Вишнікіна, Л. Зеленська, С. Кобернік, В. Корнєєв, М. Криловець, О. Надтока, Т. Назаренко, Л. Паламарчук, О. Топузов, Б. Чернов, В. Яценко тощо).

Проблема виховання в шкільних курсах географії складна і багатоаспектна. Вчитель географії використовує всю гамму виховних

можливостей навчального предмету географія, а саме: формування почуття причетності до всіх процесів, що відбуваються на Землі, співчуття до людини в не залежності від місця проживання; переосмислення людиною свого місця і ролі в природі, формування свідомості і поведінки людини, адекватних реальним умовам і можливостям (від свого населеного пункту до географічної оболонки в цілому); засвоєння духовних цінностей людства, внутрішніх норм і правил цивілізованого спілкування і співіснування, неприйнятність расової та національної дискримінації, несприйняття брехні і підступності, вбивства людини заради будь якої мети, інтересів окремих людей, класів, організацій тощо [1, с. 258].

Гуманізація географічної освіти як у змісті, так і в навчальному процесі має стати тим орієнтиром, який дозволить практично сфокусувати увагу на учня, на формування його свідомості і поведінки. Людська особистість формується у відношеннях до людей.

Саме географічна освіта як один із важливих засобів створення соціокультурного середовища в шкільному освітньому процесі відкриває учню навколишній світ з усією багатогранністю складних взаємовідносин природи, суспільства й особистості, задовольняє потребу в самопізнанні, сприяє формуванню особистісних якостей та ціннісних орієнтацій тощо [2, с. 31].

Усвідомлення важливості процесу виховання учнів під час навчання було завжди. Активне вивчення зазначеної проблеми у вітчизняній педагогіці та методики навчання географії започатковано ще з періоду діяльності А. Дістервега, К. Ушинського, М. Пирогова, М. Гоголя і сягає до досліджень науковців XXI століття [3, с. 9]. Саме К. Д. Ушинський дав найбільш повне теоретичне обґрунтування краєзнавчого підходу в навчанні та вихованні. Він твердо відстоював необхідність озброєння учнів з освітньою і виховною метою конкретними життєвими уявленнями та поняттями на основі спостережень у природі та навколишньому світі. К. Ушинський писав, що не з курйозами і диковинами науки повинна у школі знайомитися дитина, а навпаки, треба

привчати їй знаходити цікаве в тому, що її постійно і скрізь оточує, і тим самим показати їй на практиці зв'язок між наукою і життям [4, с. 44].

В своїх творах К. Д. Ушинський, розглядаючи питання вивчення географії в школах Німеччини та Швейцарії, писав, що особлива увага там приділяється вивченню вітчизняної географії та географії ближнього оточення (батьківщини у вузькому розумінні), при цьому батьківщину (географію кантона, герцогства, округи) розпочинають вивчати з географії найближчої місцевості. Пропонуючи розпочинати вивчення географії з розгляду своєї місцевості, К. Ушинський підкреслював, що воно піде краще, ніж іде тепер, коли розпочинають учити дитину географії з предметів, недоступних їй через громіздкість, і не розвиваючи в ній попереднього географічного інстинкту [5, с. 43].

Перед кожним учителем постає завдання не тільки навчати основам предметності, а й – виховати в кожному учневі особистість, якій притаманні мораль, інтереси суспільства і держави, висока культура праці і поведінки, патріотизм.

Виховання через навчання – це процес, при якому досягається природні взаємини між набутими учнями знаннями, навичками, уміннями, засвоєнням навичок творчої діяльності, та формуванням емоційно-цінного ставлення до світу, один до одного, до навчального матеріалу, що засвоюється під час вивчення шкільної географії.

Шкільна географія буде більш пізнавальною для учнів, якщо при вивченні конкретних тем розповідати історії про відомих дослідників, мандрівників відкривачів та пояснювати їх внесок в розвиток науки і суспільства. Всі ці історії виховують певні почуття в учнів і вчать цілеспрямованості, витримці, взаємодопомозі, підтримці, патріотизму тощо.

Під час вивчення географії у вчителя є можливість використати виховний потенціал музеїв: історичних, краєзнавчих, природничих, етнографічних, літературних, художніх, археологічних, історії школи, іншого навчального закладу, села чи міста, охорони природи тощо. Матеріал музеїв слугує вихованню патріотизму, сприяє поглибленому пізнанню учнями свого краю,

своїї Батьківщини, розвиває дослідницькі навички (збір, поповнення та оформлення матеріалів експозиції), про що неодноразово в своїх роботах писав К. Д. Ушинський.

Погляди К. Д. Ушинського і зараз є актуальним та вдало реалізуються в українській школі при відродженні й розвитку української системи виховання та навчання.

Література

1. Криловець М. Г. Методичні засади патріотичного виховання на уроках географії. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015 р. : зб. наук. праць / НАПН України, Ін-т педагогіки. – Київ, 2015. – С. 258–259.

2. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання). Х.: ВГ «Основа», 2016. – 112 с.: (Серія «Бібліотека журналу «Географія»; Вип.. 11 (155) URL: <http://lib.iita.gov.ua/id/eprint/707431>

3. Сиротенко А. Виховний потенціал шкільної географічної освіти. Географія та основи економіки в школі. – 2004. – № 4. – с. 8–11.

4. Сухомлинська О. В. Ушинський Костянтин Дмитрович. Українська педагогіка в персоналіях: навч. Посібник для студентів ВНЗ: у 2-х кн. Кн. 2 ХХ століття – Київ: Либідь, 2005. С.284-292

5. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. – К. 1983. – Т.1. – С.43-103.